

Fönsterrenovering och invändig målningsrestaurering

Malsta kyrka

Antikvarisk kontroll i Malsta kyrka, Malsta socken,
Nortälje kommun, Uppland

Eva Wallström

Rapport 2005:3

Fönsterrenovering och invändig målningsrestaurering

Malsta kyrka

Antikvarisk kontroll i Malsta kyrka, Malsta socken,
Norrälje kommun, Uppland

Eva Wallström

Rapport 2005:3

 STOCKHOLMS LÄNS MUSEUM

Box 6176 102 33 Stockholm

Tel 08-690 69 60 Fax 08-32 32 72

Besöksadress: Klarahuset, Sabbatsbergsvägen 6

© Stockholms läns museum
Produktion: Stockholms läns museum
Redaktionell bearbetning: NN

Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133

Stockholm 2005

Innehåll

Administrativa uppgifter

Bakgrund och historik

Fönsterrenovering

Målningsrestaurering

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Administrativa uppgifter

Övriga handlingar

Sammanfattning av utförda åtgärder

Stockholms läns museum har ansvarat för den antikvariska kontrollen i Malsta kyrka vid den fönsterrenovering och invändiga målningsrestaurering som genomförts under år 2002. Syftet med den antikvariska kontrollen är att se till att de kulturhistoriska värdena tas till vara och att de antikvariska kraven på varsamhet tillgodoses.

Administrativa uppgifter

SSLM:s dnr 2002:159 och 2002:100

Objekt: Malsta kyrka

Socken: Malsta

Kommun: Norrtälje

Landskap: Uppland

Arbetshandlingar: Fönsterrenovering resp. inre rengöring

Länsstyrelsens beslut: 2041-02-20678 (för båda åtgärderna)

Byggherre/beställare: Norrtälje-Malsta församling

Konsulter: BYFAKO Bygg & Fasadkonsult AB

Entreprenörer: Kent Sylvan, Roo gård utförde fönsterrenovering, K. Fredriksson måleri AB

Antikvarisk kontrollant: Eva Wallström, Stockholms läns museum

Byggnadstid: Fönsterrenovering sommaren 2002. Inre rengöring, hösten 2002.

Antikvarisk slutbesiktning: 8 aug 2002 (fönsterrenovering)

Foto: Eva Wallström

Källmaterial: Arkivhandlingar, Antikvarisk Topografiska arkivet

Sveriges kyrkor nr 88

Malsta kyrka av Mereth Lindgren

Byggnadshistorik

Stockholms läns museum har ansvarat för den antikvariska kontrollen i Malsta kyrka vid den fönsterrenovering och invändiga målningsrestaurering som genomförts under år 2002. Syftet med den antikvariska kontrollen är att se till att de kulturhistoriska värdena tas till vara och att de antikvariska kraven på varsamhet tillgodoses.

Malsta kyrka ligger vackert placerad i slutningen ned mot Malstasjön. Den rektangulära salkyrkan är från sent 1200-tal eller omkring 1300 och har inte utvidgats eller höjts sedan dess. Sakristian kan ha hört till en tidigare träkyrka eller ha tillkommit senare, vilket är ännu oklart. Vapenhuset tillkom på 1400-talet. Kyrkan är byggd av gråsten, putsad och har spånklädda sadeltak.

Interiör

Interiört har kyrkan valv slagna på 1400-talet, de har efterträtt ett treklöverformat trävalv av vilket det finns spår kvar av på vinden. Innerväggarna är tunt putsade och vissa delar av putsen är medeltida. Den medeltida putsen frilades vid en restaurering år 1937 av konservator Alfred Nilsson och då framtogs på väggarna 20 målade invigningskors. Korsen har troligen tillkommit vid olika tillfällen då man vid en invigning målade 12 kors. Tex är ett rött kors delvis målat över ett svart och korsen är målade på olika putslager. På väggen bakom predikstolen finns en draperingsmålning.

År 1967 genomfördes en inre rengöring av väggar och valv av konservator Sven Carlsson, invigningskorsen utsparades och retuscherades med tunn vattenfärg med något plastbindemedel. Väggar och valv kalkades tunt 2 gånger.

Vid 1981 års arbeten, under ledning av arkitekt Jerk Alton, omdisponerades befintlig skåpinredning i sakristian med bibehållande av dörrarna. Sakristians väggar och tak målades med KC-färg.

Malsta kyrka åt öster, bildnr: Lp20020099

Fast inredning

Den slutna bänkinredningen är från 1700-talet, vid restaureringen 1937 breddades mellanstyckena och bänkarna gjordes rymligare. Samtidigt målades den i grått med svarta speglar. Bänkarna var dess förinnan målade i ekfärg men ursprungligen marmorerade i grågrönt. En äldre bänknumrering pryder bänkarnas dörrar. Enligt Caj Fredriksson finns tydliga tecken på en vitmålning på alla ytor, troligen spår av en vit period vid mitten av 1800-talet. Tyvärr har det mesta av de historiska färglagren försvunnit vid 1930-talets restaurering (även på predikstolen).

I ATA:s arkiv finns en beskrivning av kyrkan från februari 1920 utförd av Sven Brandel på uppdrag av Riksantikvarien. Altaret och altarringen var då målade i vitt och guld. "Under nuvarande målning finns en ursprunglig gråblågrön marmorering". Även predikstolen beskrivs ha en bemålning i vitt och guld varunder en ursprunglig färg i gråblågrönt fanns. Bänkarna var målade i ekfärg varunder samma blågrågröna marmorering syntes.

Orgelläktarens barriär även den sedan 1930-talet målade i mörkgrått, dess för innan sedan 1800-talet vitmålad. På barriären finns det von Brehmerska vapnet centralt placerat, en påminnelse om vem som bekostade läktaren och predikstolen kring 1700-talets mitt. I beskrivningen från 1920-talet, då läktaren fortfarande var vitmålad, nämns

två lyror placerade på vardera sidan av vapnet. Läktarbarriären ommålades på ut och insida 1981.

I koret finns en harmonisk komposition av ett altare (sänkt 1937), inkl. ett podium för en altartavla och en liten altarring i senrokoko från 1785, med ursprunglig marmorering i blågrönt med förgyllda lister. Denna färgsättning togs fram 1937 under en bemålning i vitt och guld från 1844-47. Altartavlan har på senare år på prov flyttats och sedan blivit kvar på norra väggen vid ingången till sakristian. Altartavlan är en kopia av ett stick av Rubens nattvarden och nämns första gången 1745 och då som altartavla. Under sent 1700-tal har den ha varit placerad på norrvägen för att sedan återkomma som altartavla år 1829.

Fönster

Kyrkans korgbågiga fönsteröppningarna fick sin nuvarande form på 1790-talet. Ytterbågarna består av sex lufter, placerade två och två ovan varandra. De övre bågarna har avskurna ytterhörn. Bågarna har beslag av varierande ålder.

De blyspröjsade innanfönstren med antikglas kom till 1937. Solbänkar av plåt. Vid restaureringen 1937 sattes ett fönster i väster igen, det tillkom år 1810 och ersatte då en tidigare ingång till läktaren från en yttre trappa. Strax öster om vapenhuset finns ett ursprungligt fönster, igensatt sedan valvslagningen på 1400-talet.

Från 1930-talets restaurering finns arkivmaterial som beskriver att alla nya snickerier ska utföras av friskt, fullmoget, vinterfällt och fullkomligt torrt virke. Virket ska grundas med ren, kokt linolja och kvistarna bestrykas med shellack. Alla ytor mot mur ska bestrykas med varm tjärolja. En stor del av de nuvarande fönsterbågarna tillkom troligen vid denna tidpunkt. Fönstren målades om år 1981 vid arbeten som leddes av arkitekt Jerk Alton. Närmare beskrivning av de målningsarbetena eller tidigare fönsterreningar saknas i ATA:s material.

Renovering pågår, bild Lp20020091

Fönsterrenoveringen

Vid 2002 års fönsterrenovering har fönsterglasen plockats ur och bågarna skrapats rena från löst sittande färg. Många av bågarna var i stort behov av ommålning. Där behov förelåg byttes delar av trävirket, vanligast var byte av bottenstycket. Vid ilagningen användes kärnvirke av god kvalitet.

Därefter oljades bågarna med kokt linolja och ströks sedan tre gånger med Beckers linoljefärg. Glasen återinsattes med stift och linoljekitt. Kulören bröts med utgångspunkt från den befintliga kulören. Följande pigment ingår i kulören med beteckningen S 5010-G30Y och S 3005-G50Y: zinkvitt, titandioxid, kromoxidgrönt 1A-GN83, järnoxidsvart 1A-318, järnoxidgul 1A-920.

Fönsterrenoveringen har utförts av Kent Sylvan, Roo gård, 184 91 Åkersberga.

Länsstyrelsens beslut i ärendet: 2041-02-20678.

Nymålade fönster- bildnr. Lp200200

Invändig målningsrestaurering

Bakgrund

Kyrkans invändiga rengöring påkallades av de nedsmutsade väggarna och valven som gjorde kyrkorummet mörkt. Genom uppvärmningen av kyrkorummet rör sig varm luft i rummet och de

medföljande dammpartiklarna fastnar på de kallare väggarna. Ytligt liggande stenar i murverket hade genom kondensering dragit åt sig mer puts än omgivande ytor vilket gav ett flammigt intryck. Några mindre sprickor fanns i valven och på väggarnas nedre del fanns slitage och viss flagning på senare kalkfärgsskikt.

Kyrkan åt väster före rengöring, bild Lp20020100

Metod

Väggar och valv rengjordes med torrmetod, Wishab-svamp och därefter med vatten bundet i en tvättsvamp. För att stabilisera bomputs och sprickbildning har små hål borrats där man injicerat Ledan 2, en gips-cellulosa produkt. Avsikten är att de troligen medeltida putslagren ska kunna fortleva och det utan att något putslager har tagits bort. Från tidigare renoveringar finns en hel del putslagningar. Vid de putslagningar som utförts denna gång har använts rent kalkbruk. Större skador har först igrundats med hydraliskt kalkbruk. Ilagningar och partier med avvikande färg har retuschmålats med en tunn kalkfärg av kalkpasta 90. Kulören lika befintlig bemålning innehållande grön umbra, brun umbra och ljusockra.

Invigningskorsen och draperingsmålningen har rengjorts försiktigt med rengöringsdegen gommapane. Under arbetena upptäcktes har kyrkorummet någon gång haft en grå bröstning upp till fönsterhöjd.

Bänkinredning, predikstol, läktarbarriär, altare och altarring har genomgått en försiktig rengöring och och iögonfallande skador har retuscherats.

Sakristians väggar och valv har rengjorts lika kyrkorummet och med hjälp av intonad kalkfärg har missfärgningar retuscherats. I vapenhuset rengjordes först väggar och valv med torrmetod. Då senaste avfärgningen var av dålig kvalitet, troligen utförd med pulverkalk och väggarnas nedre del var slitna beslöts att genomföra en ny avfärgning. Ytorna ströks med kalkvatten och avfärgats med kulör som tidigare, bruten med ljusockra, grön och brun umbra.

Övrigt

Vid ett byggmöte den 17 sept -02 blev läns museet uppmärksam på att ett handtag utan tillstånd monterats på vapenhusets ytterdörr. Läns museet och församlingens representanter tog beslut om att ta bort handtaget och att ge dörren en välbehövlig ommålning med linoljefärg, i kulör lika befintlig. Se bild.

För en detaljerad beskrivning av den invändiga målningsrestaureringen se bilagan med rapporten från K. Fredrikssons måleri AB.

Länsstyrelsens beslut i ärendet: 2041-02-20678

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder.

Fönsterrenoveringen har inneburit reparation och ommålning i befintliga kulör, ett arbetssätt som tar hänsyn till de kulturhistoriska värdena.

Den inre rengöringen, framhäver kyrkans putsytor och den medeltida bemålning som där finns. På vissa håll har äldre putsytor säkrats. Ett arbete avsett att säkra det kulturhistoriska värdet.

Övriga handlingar

Rapport från invändig målningsrestaurering i Malsta kyrka, K. Fredrikssons måleri AB